

реалізувався у доборі відповідних тем, експлуатуванні проблемних і гострих питань. Таким чином, подібні за структурою і зовнішнім оформленням партійні видання Запоріжжя та Львова відрізнялися специфікою контенту. Окрім того, на якість цих пресових органів впливала тривалість розвитку журналістики й поліграфічної справи у регіоні.

1. *Баран В.* Україна в умовах системної кризи (1946—1980 рр.) / В. Баран, В. Даниленко. — К. : ВД «Альтернативи», 1999. — 304 с. — (Україна крізь віки ; т. 13).
2. *Бойченко М.* Місто індустріалізується / М. Бойченко // Вільна Україна. — 1947. — 21 груд.
3. Індустріалізація Львова // Вільна Україна. — 1946. — 20 квіт.
4. *Колісник В.* Великі перетворення / В. Колісник // Вільна Україна. — 1947. — 21 груд.
5. *Колісник Ю.* Формування суспільної свідомості журнальною періодикою УРСР (1950—1980 рр.) : монографія / Ю. Колісник. — Черкаси : Видавництво Ю. Чабаненко, 2008. — 290 с.
6. *Сірук Н.* Посилення ідеологічного нагляду за українською пресою (друга половина 40-х — початок 50-х років ХХ ст.) / Н. Сірук // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету. — Луцьк, 2008. — С. 169—174.
7. *Скляренко С.* Вчора і сьогодні / С. Скляренко // Червоне Запоріжжя. — 1947. — 1 січ.
8. *Потятиник Б.* Медіа: ключі до розуміння / Б. Потятиник. — Львів : ПАІС, 2004. — 312 с. — (Серія «Медіакритика»).
9. Турбота про рідне місто — святий обов'язок кожного трудящого // Червоне Запоріжжя. — 1946. — 20 квіт.
10. *Юрчук В.* Культурне життя в Україні у повоєнні роки: світло і тіні / В. Юрчук. — К. : Асоціація «Україна», 1995. — 80 с.

Василь Габор

РАДЯНСЬКА ПРЕСА 20—30-х рр. ХХ ст. ЯК СКЛАДОВА
РЕПРЕСИВНОГО МЕХАНІЗМУ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ВЛАДИ
В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ МЕТОДИ ВПЛИВУ

Досліджено основні методи ідеологічного та пропагандистського впливу радянської преси 20—30-х рр. ХХ ст. на населення України під

час становлення радянської влади, проведення репресій і сфабрикованих судових процесів та періоду Голодомору.

Ключові слова: радянська преса, більшовицька влада, репресії, психологічний тиск, дезінформація, дискредитація, Голодомор, ідеологічні кампанії.

Исследовано основные методы идеологического и пропагандистского влияния советской прессы 20—30-х гг. XX ст. на население Украины во время становления советской власти, проведения репрессий и сфабрикованных судебных процессов и периода Голодомора.

Ключевые слова: советская пресса, большевистская власть, репрессии, психологическое давление, дезинформация, дискредитация, Голодомор, идеологические кампании.

Main methods of ideological and propagandist influence of the Soviet press of 1920—1930 yrs on Ukrainian population during formation of the Soviet power, conduct of repressions, forged trials and Holodomor time period have been analyzed.

Key words: Soviet press, Bolshevik power, repressions, psychological pressure, misinformation, discredit, Holodomor, ideological campaigns.

Українська радянська преса 20—30-х рр. XX ст. широко вивчалася у тоталітарний період, однак аналізували її тільки у жорстких ідеологічних рамках. З огляду на це багато актуальних тем залишилися поза увагою дослідників, тому означена періодика вимагає подальшого опрацювання і нового осмислення як важливого історико-пізнавального джерела. Серед малодосліджених тем — і порушена в нашій статті тема. Вся українська радянська преса початку 20-х і наступних років XX ст. виступала провідником більшовицької політики в Україні і повністю залежала від партії, відповідно більшою чи меншою мірою була складовою її репресивного механізму. Це загальновідомий факт, який не потребує додаткових доказів. Ми ж ставимо перед собою завдання дослідити, як саме українська радянська преса 20—30-х рр. XX ст. була задіяна партією більшовиків для репресій супроти українського народу.

Уже на початку 1920 р. вся влада в Україні була зосереджена в руках однієї партії, провідна роль якої постійно підкреслювалася у публікаціях радянських періодичних видань на зразок: «Борьбой с капиталом на Украине и во всем мире руководит коммунистическая партия, партия тружеников города и деревни» [12], тож диктатура пролетаріату дуже швидко перетворилася у диктатуру однієї партії.

Швидко перестали бути реальними представницькими органами і ради робітничих та селянських депутатів, які очолювали більшовики, зробивши їх зручною ширмою для тотального контролю партії над суспільно-політичним, економічним і культурно-освітнім життям українського народу. Справжнє керівництво комуністичної партії більшовиків особливо наочно підкріплювала її репресивна Надзвичайна комісія (ЧК), яка безжально здійснювала оголошений новою владою «червоний терор».

Ліквідувавши в короткі терміни всіх політичних опонентів, знищивши громадські, просвітні і кооперативні організації та інституції національного спрямування, а також припинивши вихід їхніх друкованих органів, уже на початку 20-х рр. ХХ ст. комуністична партія більшовиків розпочала видавати пресу, яка перебувала під постійним контролем партії (майже всі радянські видання означеного періоду виходили з дозволу воєнної цензури із позначкою «Р. В. Ц.» того чи іншого міста) і не мала жодних ознак самостійності, а була лише одним із способів ідеологічного та пропагандистського впливу на українське населення.

Під контролем партії більшовиків виходили періодичні видання й інших спрямувань, зокрема літературні, які, на перший погляд, видавалися незалежними, однак насправді такими не були. Партія влади, фінансуючи ці пресодруки, дозволяла їм самостійно існувати лише доти, доки вони дотримувалися лінії більшовицької партії. Під свій партійний контроль більшовики взяли і всі галузеві та наукові видання, де на перше місце дуже швидко почала виступати більшовицька ідеологія. Прикладом може слугувати фаховий журнал «Врачебное Дело» (1918—1941, 1944—1950), який на початку виходу висвітлював винятково медичні проблеми, однак уже наприкінці 20-х рр. зазнав ідеологічного тиску. Зокрема, у листі наркомздорів'я УСРР Д. Єфімова «Редколлегии журнала “Врачебное Дело”» (1927. — № 22) відзначено заслуги редакції у справі створення першого в Україні органу лікарської думки та висловлено сподівання, що наркомздорів'я може розраховувати на часопис «в деле не только специальной квалификации врачей, но и их научного материалистического и идейного воспитания в духе нужд и запросов советского здравоохранения». Натомість І. Ніколаєв у статті «О пройденном пути (К 10-летию юбилею «Врачебного Дела»)»

(1927. — № 23/24) робив закид, що в перші роки після революції журнал залишався «в стороне от активного участия в общественно-политической жизни Советской страны», а Я. Ліфшиць, ведучи мову про українську медичну періодику, наголошував, що «во «Врачебном Деле» нужно больше партийности» [11].

Розпочалася «идеологическая реконструкция журнала как специального медицинского органа», який «не в достаточной мере проникнут воинствующей теорией диалектического материализма» [15]. Уже 1932 р. на сторінках «Врачебного Дела» з'явилися розділи «На фронте самокритики» та «За марксо-ленинскую теорию в советской медицине», де обговорювався, зокрема, лист очільника радянської системи Й. Сталіна, у якому він закликав «к заострению большевистской бдительности к врагам пролетариата» (1932. — № 1/2).

Дуже швидко перші сторінки «Врачебного Дела» заповнили більшовицька ідеологія і постійне підкреслювання у передових статтях провідної ролі комуністичної партії більшовиків у побудові нового суспільства та розвитку радянської медицини. Така заідеологізована редакційна політика часопису є свідченням не лише тотального контролю партії над фаховою пресою і диктування його авторам і читачам нового зразка поведінки — революційного, а й використання друкованого видання для «реконструкції» мислення фахівців старшої генерації та вселяння в їхній свідомості страху, що всіх, хто не буде дотримуватися марксистсько-ленінської ідеології, можуть зарахувати до ворогів пролетаріату і фізично знищити.

Подібних «идеологических реконструкций» зазнавали всі видання, які певний час не закрила нова влада. Однак основна частина національних часописів в Україні були повністю знищені більшовиками. Частково це питання висвітлено у нашій статті «Шляхи і механізми знищення партією більшовиків національної демократичної преси в Україні в 1919—1920 рр.» [6].

Яскравим прикладом використання преси для ідеологічного впливу та тиску на населення можуть слугувати «Глуховские Известия». Основна увага в газеті акцентувалася на боротьбі з ворогами радянської влади, якій, відзначала редакція газети, в надзвичайно важких умовах доводилося працювати у Глухівському повіті та відчувати нерозуміння робітників і селян «своей же власти» [4]. А щоби населення краще зрозуміло «свою владу», редакція опублікувала

постанову від 8 квітня 1920 р. (1920. — № 1), де йшлося про суворі міри покарання для тих, хто боровся проти радянської влади або підтримував цю боротьбу, переходючи когось.

Редакція видання різко критикувала ворогів радянської влади у статті «К крестьянам Глуховского уезда»: «Именуя себя социал-революционерами, самостийниками и под флагом анархистов, гетьманцы, гайдамаки и вся оставшаяся здесь контр-революционная сволочь... начала вести свою гнусную работу. Они начали убивать из-за угла даже выбранных Вами ответственных работников вполне стоящих на платформе Советской Власти» (1920. — № 1), і закликала селян таємно повідомляти міліцію про т. зв. денікінських, гайдамацьких та петлюрівських агентів.

На тлі подібних погроз у радянських газетах дуже часто друкувалися заклики нової влади до населення України «будувати або хочь помагати Радянській Владі будувати нове святе, чисте, братерське, вільне, щасливе життя» [10].

Утвердивши свою владу в Україні, більшовицька партія наперед позбавила українське населення альтернативних джерел інформації, тобто всіх національних суспільно-політичних, партійних, науково-освітніх, літературно-мистецьких та кооперативних пресових видань, до яких воно було призвичаєне багато років, і в обов'язковому порядку змусила читати новостворені радянські газети, передовсім — різного роду «Известия» чи «Вісті». Ця обов'язковість полягала в тому, що в кожному містечку нова влада в особі революційних комітетів чи робітничо-селянських рад у цих виданнях вміщувала офіційні матеріали — декрети, накази та постанови, які повинно було знати все населення. Наприклад, в «Известиях Никопольского Совета Рабочих и Крестьянских Депутатов» зазначалося: «Впредь все распоряжения, приказы, объявления и декреты Советской власти будут печататься только в «Известиях», а потому необходимо всему населению, всем организациям, союзам, волостным и сельским советам, советским учреждениям следить за всем, что появляется в «Известиях». Никто не имеет права, со дня опубликования какого-либо декрета, наказа, объявления и т. д. в «Известиях», отговариваться его незнанием» [14].

Однак найважливішими аргументами переконання були інші. У тих же «Известиях Никопольского Совета Рабочих и Крестьян-

ских Депутатов», в «Официальном Отделе», вмішувалися «обязательные постановления», які вступали у силу з дня публікації, з обов'язковим застереженням: «Виновные в нарушении сего постановления будут привлечены к строгой ответственности».

У наказі завідувача фінансового відділу Проскуріна всім власникам нерухомого майна, що знаходилося у межах Нікополя, пропонувалося «внести недоимки Государственного налога с недвижимых имуществ в течение двух недель», а «в случае неуплаты будет приступлено к описи и продаже движимого имущества на покрытие недоимок» (1919. — № 8).

В обов'язковій постанові губернського комітету продовольства О. Бондарчука зазначалося, що «в целях необходимого регулирования заготовок, распределения и потребления, запрещаются без разрешения комиссариата всякого рода перевозки внутри или вывоз из пределов губернии крупного рогатого скота, овец, свиней, мяса, сала и проч. продуктов животноводчества» (1919. — № 4).

Наказом № 14 від 31 березня 1919 р. Нікопольського воєнного комісаріату всі військовозобов'язані 1890—1897 років народження мали з'явитися у мобілізаційний відділ 4 квітня 1919 р., а «все неявившиеся будут судимы по законам военного времени» (1919. — № 8).

І населення розуміло, що нова влада, яка керується не конституцією, не законами і не судовими рішеннями, а винятково «законами военного времени», тобто законами «червоного терору», налаштована рішуче.

У багатьох публікаціях олександрівської газети «Советская Власть» (згодом — «Советська Влада») редакція повідомляла читачів про боротьбу з бандитами — махновцями та іншими повстанцями — на Олександрівщині (згодом — Запоріжжя), розстріли «бандитів» та селян за їхнє переховування, наголошуючи, що «Советська Влада не шуткує» (1921. — № 9).

Серед основних напрямів «червоного терору» в Україні були фізичні репресії — масові розстріли органами ЧК без суду й слідства борців проти нової влади (українських вояків та повстанців) і незгодних з нею окремих верств населення (дворяни, духовенство, інтелігенція, землевласники, підприємці та ін.); т. зв. правовий диктат більшовиків (прийняття в односторонньому порядку законів, спрямованих на ліквідацію усіх демократичних і національних

інституцій у країні); ідеологічне переслідування — цькування ідеологічних опонентів та ініціювання розпусків їхніх партій і закриття періодичних друкованих органів; психологічний тиск на населення — публікація списків розстріляних «контр-революціонерів», показові сфабриковані судові процеси над супротивниками та насильне спонукання національних діячів до публічного каяття тощо. Це питання частково висвітлено у нашій доповіді «Публікації про «червоний терор» ХХ ст. в Україні (1919 р. — початок 20-х рр. ХХ ст.) як історико-пізнавальне джерело (За матеріалами української більшовицької преси)» [5].

У радянських виданнях початку 1920-х рр. вміщено публікації про «червоний терор» в Україні, які вражають викладеними у них фактами, однак особливо моторошними є зафіксовані на сторінках більшовицьких газет повідомлення про фізичні репресії. Так, одне з тогочасних провідних українських більшовицьких видань — київський «Більшовик» (1919—1925) та його російськомовний варіант «Большевик» — систематично друкував списки розстріляних «контр-революціонерів». Деякі переліки містили прізвища 127 розстріляних осіб [9].

Відображаючи діяльність надзвичайних комісій, радянські періодичні видання засвідчують лютування більшовицької влади в Україні. Таке враження створюють і публікації у «Вістях Одеського Губерніяльного Виконавчого Комітету і Губерніяльного Комітету КП(б)У = Известиях Одесского Губернского Исполнительного Комитета и Губернского Комитета КП(б)У» 1921 р. та у вінницьких «Вістях» — органі губревкому Поділля та губпаркому КП(б)У — упродовж 1920—1921 рр. Так, у вінницьких «Вістях» редакція систематично інформувала читачів про засідання Революційного воєнного трибуналу і винесені ним присуди (1920. — № 65, 66, 68), висвітлювала діяльність Подільської губчека, при цьому вміщувала список розстріляних ворогів робітничо-селянської влади. Такі матеріали друкувалися як під назвою «Деятельность Подольской Губернской Чрезвычайной Комиссии» (1920. — № 57, 69 — тут уміщено списки звільнених з-під арешту та розстріляних учасників повстань проти радянської влади, і «Деятельность Подольской Губчека» (1920. — № 64) — тут уміщено список 11 розстріляних, так і в «Офіційному відділі», під рубрикою «Объявление та приказы» (1920. — № 31).

1921 р. про діяльність подільських чекістів у вінницьких «Вістях» опубліковано повідомлення під рубриками «Деятельность советских учреждений: Деятельность Подольской Губернской Чрезвычайной Комиссии» та «Революционный суд» зі списками розстріляних (№ 29, 31, 50), які нерідко займали декілька сторінок. Про спротив чекістам борців за незалежність України свідчить публікація про вбивство голови Подільської губернської Надзвичайної комісії В. Вільдгрубе-Соколова (№ 6).

«Вісті Подгубвиконкома, Губкома К. П. (більш.) України і Губпрофради = Известия Подольск. Губ. Исполн. Ком., Губернск. Комитета Коммун. партии (большевиков) Украины и Губпрофсовета» під рубриками «От Подгубчека» та «От Подольской Губернской Чрезвычайной Комиссии» продовжували друкувати списки розстріляних (нерідко понад 70 осіб) «за контрреволюцію» (1922. — № 14, 24). Ці публікації доповнювали викривальні статті на зразок: «Новое выступление Петлюры» (1921. — № 253), «Чем закончился поход Тютюнника» (1921. — № 258), «Подольские желтоблакитники» (1922. — № 206).

Редакція одеських «Вістей...» систематично друкувала списки фізично знищених прихильників С. Петлюри (1921. — № 449—623). Списки розстріляних вміщувалися також у матеріалах на зразок «Ликвидация петлюровской подпольной организации (От коллегии О. Г. Ч. К.)» та «Ликвидация тирасп. петлюровской подпольной организации (От коллегии О. Г. Ч. К.)» (1921. — № 542, 600), зокрема, у першій публікації подано прізвища 63 розстріляних осіб.

Нині ці газетні публікації є важливим свідченням більшовицьких репресій в Україні, а в той далекий період вони здійснювали надзвичайно потужний психологічний тиск на українське населення і виступали одним із найдієвіших методів щодо залякування та тиску на людей. Більшовицький режим устами своєї преси говорив: нова влада безжальна до ворогів революції і знищує усіх, хто чинить їй опір. Тож звичним для тих часів було гасло: «Хто не з нами, цей проти нас» [1]. А висунуте комуністичною партією більшовиків гасло: «Мы наш, мы новый мир построим» у категорію ворогів революції перевело не лише людей, а й усю духовну культуру української нації — релігію, звичаї й обряди, історію, господарський устрій тощо.

Зручним приводом для наступу більшовиків на релігію та заможне українське селянство став голод у Поволжі впродовж 1921—

1922 рр. та Голодомор 1932—1933 рр. У газетах розгорнулася широка агітаційна кампанія з вилучення церковних цінностей для голодуючих. Редакція «Известий Подольск. Губ. Исполн. Ком., Губернск. комитета Коммун. партии (большевик.) Украины и Губпрофсовета» 1922 р. опублікувала з цього приводу звернення Всеукраїнської церковної ради та київського митрополита (№ 65), однак більшість матеріалів мали критичний характер, як-от: «Почему молчат церковники Подолии?» (№ 77), «Церковные ценности — отдать голодающим!» (№ 80), «К изъятию ценностей в Виннице» (№ 81), Г. Гітаєв «Против князей церкви» (№ 104), і як наслідок — «Суд над Винницькими укравателями ценностей» (№ 120).

Розглядаючи радянську пресу як важливий пропагандистський чинник, а її працівників — як бійців пера, більшовицька партія в умовах громадянської війни значну увагу приділяла не лише розповсюдженню власних ідей, а й дискредитації і паплюженню своїх політичних супротивників та їхніх послідовників. Тож радянські видання, зокрема київський «Більшовик» та харківські «Вісті ВУЦВК», особливо гостро нападали на С. Петлюру й пов'язаний з його іменем національно-визвольний рух. Проти них були спрямовані багато публікацій «Більшовика», як-от: Мирон «Петлюрі надходить кінець» (1919. — № 74); Микола Любченко — під криптонімом М. Л. «Жовтоблакить» (1919. — № 117), псевдонімом Кость Котко «Петлюра на Україні» (1921. — № 364) та власним прізвиськом «Хіба ты петлюрівець?» (1920. — № 176); М. П. «Петлюра й петлюрята» (1920. — № 218). У «Більшовику» С. Петлюру висміювали також у карикатурах (1920. — № 59; 1924. — № 40) і сатиричних віршах, з якими виступали Червоний Шершень (1920. — № 64, 75), Вільховий (1920. — № 213) і Кость Котко (1921. — № 272).

У публікаціях більшовицької преси відображено також прояви фізичного і психологічного тиску нової влади на українських патріотів, які опинилися на території радянської України і перебували під наглядом органів НКВС. Так, у № 140 за 1920 р. «Вістей ВУЦВК» надруковано лист Юліяна Чайківського «Одгнівання У. Н. Р.» з такою редакційною приміткою: «Зараз автор листа добровільно передав себе до рук правосуддя, щоби спокутувати попередні провини перед Українським пролетаріатом...».

До матеріалів подібного плану у «Вістях ВУЦВК» можна віднести «Лист полковника В. Поплавка до українського громадян-

ства» — колишнього члена Військового Секретаріату Української Центральної Ради (1921. — № 135) та статті «Каяття отамана Тютюнника», «Заява Тютюнника ВУЦВК'у» і «Уривки з листів Тютюнника» (1923. — № 242), «Помилування Тютюнника» (1923. — № 293); інші публікації.

Покаянні листи учасників національно-визвольних змагань вміщувалися і на сторінках вінницьких «Вістей», зокрема колишнього члена Української Центральної Ради і Трудового конгресу України С. Чалого п. н. «Momento mori (К трудовой интеллигенции Подолии)» із закликом будувати радянську Україну та висловами вдячності Подільській губернській Надзвичайній комісії (1920. — № 78).

Окрім дискредитації національно-визвольних сил, більшовицька преса широко застосовувала метод дезінформації. Особливо наочно цей спосіб використовувала нова влада, а відповідно і преса у висвітленні судових процесів над представниками національних сил й українськими лідерами, у публікаціях про розкриття різних змов проти радянської влади. Зокрема, на сторінках «Вістей ВУЦВК» систематично друкувалися статті означеної тематики: «Справа національного центру в рев. трибуналі» (1921. — № 79), «Справа Голубовича та інших» (1921. — № 94), «Винниченко під судом пролетаріату» (1921. — № 117), «Ліквідація терористичної організації (Партія с.-р. і бандитизм)» (1921. — № 138), «Викриття петлюрівської змови» (1921. — № 157), «Суд над українською контрреволюцією» (1922. — № 195—197); ін.

Найповніше метод дезінформації у поєднанні з дискредитацією радянська преса використовувала при висвітленні сфабрикованого судового процесу над «Спілкою Визволення України». Редакція подавала тільки вигідну владі інформацію, нав'язуючи читачам свою точку зору, а несправедливо звинувачені в неіснуючих злочинах українські громадські діячі та представники науки і літератури не мали жодної змоги публічно спростувати брехню і наклепи, бо були позбавлені доступу до преси.

Однак ще жахливіше метод дезінформації, зокрема замовчування реальної важкої ситуації у країні, радянська преса використовувала на початку 30-х рр. ХХ ст. — у період винищення українського народу голодом. Наприклад, у публікаціях провідної газети «Вісті ВУЦВК» упродовж 1932—1933 рр. не міститься жодної згадки про

голодомор в Україні та його масові жертви. Це дає підставу стверджувати, що радянська преса здійснювала злочин супроти народу.

Голодомор був наслідком багаторічної боротьби більшовицької влади з українським заможним селянством. Уже з перших років радянської влади в Україні у масштабні агітаційні кампанії вилилася на сторінках радянських газет класова боротьба проти тієї частини українського населення, до якої було причеплено ярлик «куркульство». Заможне селянство не сприйняло нової влади, тож радянські видання, зокрема київський «Більшовик», від перших днів виходу розповідали про куркульські бунти (1919. — № 3, 7, 12) й постійно агітували читачів «На боротьбу з куркулями» (1919. — № 44, 83; ін.). Статті подібного змісту публікували й відомі українські діячі та письменники, наприклад Василь Еллан-Блакитний (В похід на куркуля. — 1920. — № 166).

Дуже часто від імені бідняків більшовицька преса категорично заявляла, що «кулачество необходимо уничтожит, как класс» [13].

Під час голодомору в газетні кампанії виливалася боротьба з тими радянськими діячами, які не виконували хлібозаготівель або ж заявляли про неможливість їх виконання, т. зв. боротьба з опортуністами хлібозаготівель. У «Вістях ВУЦВК» одну з таких кампаній журналісти назвали боротьбою із геранінщиною (Геранін був заступником голови Канівського РВК). «Вісті ВУЦВК» «викрили» його «опортуністичний опір хлібозаготівлям, його куркульські спроби применшувати хлібні ресурси району, потурання... куркульським тенденціям по деяких колгоспах» [8]. Гераніна зняли з посади, однак на Канівщині й далі не виконувався план хлібозаготівель у грудні 1931 р. та січні 1932 р., тому «боець» газетного фронту Марко Гурович виступив зі статтею «Ні, Геранінщину ще не зліквідовано» (1932. — № 11).

Водночас радянська преса звинуватила у зриві хлібозаготівель куркулів. Тож темі боротьби з опортуністами і куркулями 1932 р. у «Вістях ВУЦВК» було присвячено чимало статей, зокрема: Ф. Бутченко «Опортуністи чинять опір буксирникам» (№ 2), Гершберг «Там, де керують опортуністи» (№ 5), В. Вайсберг «Липовецькі опортуністи панькаються з куркулями» (№ 26); без зазначення авторства: «Зразки» опортуністичної практики» на Зінов'ївщині (№ 5), «Міцніше вогонь проти куркуля та опортуніста!» (№ 7), «Там,

де куркульня розперезалася» (№ 23), доповнена фотографією «Знайшли пшеницю в ямі»; ін.

1932 р. на сторінках «Вістей ВУЦВК» вмішувалося багато постанов ЦК КП(б)У про уповноважених ЦК у справі хлібозаготівель — про відкликання з 11 районів уповноважених, що не справилися з покладеними на них обов'язками і, отже, не виправдали довір'я партії (№ 1), відкликання уповноваженого ЦК в справі хлібозаготівель по Зінов'ївському районі тов. Каталля (№ 2) тощо.

«Вісті ВУЦВК» повідомляли, що на 15 січня 1932 р. Україна виконала річний план хлібозаготівель лише на 81,7%, тож необхідно дотримуватися категоричної директиви партії та уряду — завершити у січні хлібозаготівлі [7]. Газета рясніла заголовками про невиконання планів хлібозаготівель у січні 1932 р.: «Ради Зінов'ївщини ще не домоглися зрушення» (№ 43), «Боротьбу за хліб на Смілянщині припинили» (№ 44) та закликами: «У лютому будь-що сплатити хлібний борг пролетарській державі» (№ 37), але траплялися і рапорти про перевиконання плану в певних регіонах України. Зокрема, Харківщина рапортувала: основний і зустрічний плани виконано на 114% [2]. Редакція «Вістей ВУЦВК» друкувала також «ганебні списки» районів, що не виконали 60% плану хлібозаготівель (1932. — № 2).

Виконання хлібозаготівель продовжувалося і навесні 1932 р., водночас розпочиналася нова кампанія з вилучення зерна для посіву. Газета «Вісті ВУЦВК» повела боротьбу за створення насінневих фондів, і знову у перших лавах виступали «бійці пера», які публікували статті на зразок «До кінця викрити куркульських агентів — приховувачів насіння» Г. Баранова (№ 55) та «Круто піднести темпи збирання насінньових фондів!» без зазначення авторства (№ 61).

Наступного, 1933, року «Вісті ВУЦВК» ратували за те, щоб «найближчих же днів повністю виконати плян хлібозаготівель в одноосібному секторі» (№ 1) та «виконати плян хлібозаготівель найближчими днями» (№ 7), і вмішували матеріали про райони, які «провалюють» хлібозаготівлі (№ 2).

1933 р. шпальти «Вістей ВУЦВК» рясніють постановами ЦК ВКП(б) і Ради Народних Комісарів СРСР, зокрема «Про обов'язкове постачання зерна державі від колгоспів і одноосібних господарів» (№ 16), партколегії ЦК КП(б)У про виключення з партії уповно-

важених за бездіяльність у хлібозаготівлі (№ 4), про участь В. Білозерської РКК у боротьбі за хліб (№ 3) та ін. Публікації у «Вістях ВУЦВК» 1932—1933 рр. дозволяють відтворити картину, як на державному рівні під керівництвом компартії масово вилучався хліб з українського села вже наприкінці 1931 р., упродовж 1932 р. і на початку 1933 р., що створило штучні умови для голодомору. Активну участь у цьому брала офіційна радянська преса, стаючи, таким чином, співучасницею злочинів більшовицької влади проти народу.

Щоби відволікти увагу від голоду, який знищував українство, партія більшовиків розпочала 1933 р. нову ідеологічну кампанію боротьби проти націоналістичних ухилів у лавах КП(б)У. Газета «Вісті ВУЦВК» вміщує доповіді та виступи українських партійних керівників, зокрема секретаря ЦК КП(б)У М. Попова «Про націоналістичні ухили в лавах української парторганізації і про завдання боротьби з ними» (1933. — № 155), С. Косіора «За рішуче проведення ленінської національної політики, за більшовицьку боротьбу проти націоналістичних ухилів» (1933. — № 164).

У той час, як в Україні лютував голод, українські лідери друкували виступи на зразок «Радянська Україна, невід'ємна частина великого СРСР, більшовицькими темпами перетворюється на зразкову квітучу країну» В. Чубаря (Вісті ВУЦВК. — 1933. — № 290).

Отже, більшовики використовували пресу для дезінформації населення і маніпуляції суспільною свідомістю.

Радянська преса відіграла негативну роль і в прищеплюванні людям патологічної ненависті до заможного українського селянства. У цьому брали активну участь й українські письменники, не усвідомлюючи, що знищення вказаного прошарку селянства веде до руйнування усталеного господарського устрою українського села та національних основ країни. Радянська влада заповзялася не лише знищити заможних селян як клас, а й знайти в особі їхніх дітей нових класових ворогів. Так, Юрій Костюк (під крипт. Юр. К.) у рецензії на кіноповість Андрія Головка «Скиба Іван» наводить такі слова з цього художнього твору: «Нам тепер, голубе сизий, французьким ключем та рахівницею більших ділов натворити...» і робить з цього висновок: «Таке зауваження механіка в колгоспі, — сина висланого куркуля Мамаєва, рахівникові — куркулеві Тригубенкові на пропозицію останнього огнем викотить стерню на колгоспних ланах.

В цьому зауваженні — програма «тихої сапи» — нової тактики класового воруґа, нових форм, методів класової боротьби, на які вказав тов. **Сталін** на I всесоюзному зльоті передових колгоспників» [3].

Аналізуючи українську радянську пресу 20—30-х рр. ХХ ст. як важливе історико-пізнавальне джерело, віднаходимо на її сторінках багато відомостей, що свідчать про злочини більшовицької влади в Україні. Радянська влада активно використовувала підневільну пресу як важливий ідеологічний і пропагандистський засіб для боротьби проти українських національних сил і селянства. Для цього у виданнях задіювалися методи психологічного тиску і залякування, дискредитації та дезінформації, тож і саму пресу можна вважати співучасницею злочинних дій тоталітарного режиму.

Українські радянські періодичні видання 20—30-х і наступних десятиліть ХХ ст. наочно засвідчують, що в тоталітарних умовах преса не виконувала свої основні функції, була неспроможна об'єктивно висвітлювати події, відображати плюралізм думок та відстоювати правду, натомість стала ідеологічною зброєю партії влади у боротьбі з народом.

1. Вісти Балтського Повітового Револуц. комітету. — 1920. — Ч. 4.
2. Вісти ВУЦВК. — 1932. — № 11.
3. Вісти ВУЦВК. — 1934. — № 90.
4. Всяческий истинный труженик не есть бандит // Глуховские Известия. — 1920. — № 1.
5. *Габор В.* Публікації про «червоний терор» ХХ ст. в Україні (1919 р. — початок 20-х рр. ХХ ст.) як історико-пізнавальне джерело (За матеріалами української більшовицької преси) / Василь Габор // Українська періодика: історія і сучасність : доп. та повідомл. десятої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 31 жовт. — 1 листоп. 2008 р. — Львів, 2008. — С. 323—328.
6. *Габор В.* Шляхи і механізми знищення партією більшовиків національної демократичної преси в Україні в 1919—1920 рр. / Василь Габор // Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. — Львів, 2011. — Вип. 1(19). — С. 158—168.
7. Ганебні наслідки першої половини січня // Вісти ВУЦВК. — 1932. — № 16.
8. *Гурович М.* Ні, Геранінщину ще не зліквідовано / М. Гурович // Вісти ВУЦВК. — 1932. — № 11.
9. Красный террор (Расстрел за расправы с рабочими и коммунистами) // Большевик. — 1919. — № 115.

10. *Ладизивський А.* Селянам моє слово / А. Ладизивський // Вісті Балтського Повітового Революц. комітету. — 1920. — Ч. 11.
11. *Лифшиц Я.* Об очередных задачах медицинской прессы / Я. Лифшиц // Врачебное Дело. — 1931. — № 11/12.
12. *М. С.* Крах левозсеровщины и анархистов / М. С. // Известия Никопольского Районного Военно-Революционного Комитета. — 1919. — № 2.
13. *Петренко Ф.* Голос трудового крестьянина / Ф. Петренко // Известия Никопольского Районного Военно-Революционного Комитета. — 1919. — № 2.
14. Рабочие и крестьяне! Читайте свою газету! // Известия Никопольского Совета Рабочих и Крестьянских Депутатов. — 1919. — № 4.
15. Редакция «Врачебного Дела» на новых путях // Врачебное Дело. — 1932. — № 1/2.

Мар'ян Житарюк

ГАЗЕТА «ДИЛО» ЯК КОМУНІКАЦІЙНИЙ КАНАЛ БОРОТЬБИ ЗА УКРАЇНСЬКУ АВТОНОМІЮ У ПОЛЬЩІ (30-ті рр. ХХ ст.)

На прикладі розгляду ідеї державності у часописі «Діло» (Львів) показано дієвість комунікаційного каналу «газета — громада» у 30-ті рр. ХХ ст.

Ключові слова: «Діло», комунікаційний канал, українська автономія, британська преса, європейська преса.

На примере рассмотрения идеи государственности в журнале «Дило» (Львов) показана действенность коммуникационного канала «газета — общество» в 30-е гг. ХХ ст.

Ключевые слова: «Дило», коммуникационный канал, украинская автономия, британская преса, европейская преса.

The efficiency of the communication channel «newspaper — community» in the 1930s has been demonstrated on the example of the statehood idea study in the newspaper «Dilo» (Lviv).

Key words: newspaper «Dilo», communication channel, the Ukrainian autonomy, the British press, the European press.

Актуальність статті зумовлена усвідомленою необхідністю завжди професійно, чесно і компетентно подавати думки, ідеї та коментарі з приводу найболючіших, найбільш гострих, безкомпромісних питань, які є **предметом дослідження** за матеріалами і